

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

Kemal Bekir'in *Yabancılar* Romanında Kasaba Algısı Town Perception in Kemal Bekir's novel *The Strangers*

DOI: 10.5281/zenodo.14651387

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
08.09.2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
11.11.2024

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.12.2024

**Türk Dili ve
Edebiyatı
İncelemeleri
Dergisi**

Berkan UZUN
Kırşehir Ahi Evran
Üniversitesi/Yüksek Lisans
Öğrencisi
berkanuzun99@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0009-0004-8273-0142>

Öz

Kemal Bekir'in *Yabancılar* adlı eseri isimsiz bir Anadolu kasabasında yaşayan Sıtkı ve ailesinin talihini tamamen etkileyen hadiseleri anlatır. Bu yaşananlar eleştiri öğeleri barındırırken kasaba toplumunun da olayın aktörlerinin sosyal-sınıfsal durumlarına göre konum alışlarını yerer. Diğer taraftan roman boyunca dikkati çeken kasaba tasvirleri algısal olarak kimi işaretleri barındırır. Bu işaretler *Yabancılar*'ın teması ile birlikte ele alındığında kasabanın çevresi-mekânı ile işlediği konuyu destekler bir görünüme sahiptir. Kemal Bekir, mekânın donukluğunu ve hayatın tekdüzelikliğini betimler ve bu betimlemeler romanın başından sonuna hareketten durgunluğa doğru bir seyir takip eder. Eser, böylelikle mekân ve olay birlikteliği kurarak insanlar üzerindeki psikolojik etkileri de okuyucuya vermeye çalışır. Kasaba insanının tutumu, düşünce yapısı, yaşananlar karşısındaki söylem ve eylemleri süreç içerisinde görülebilir. Çalışma bu bağlamda Kemal Bekir'in eserindeki kasabaya bakışı, yapıyı, olayları, mekân-insan birlikteliğini, romanın başından sonuna değişimler ve karakterlerin algısındaki hâliyle, yansımalarıyla ele almaya çalışmaktadır. Böylelikle kasabaya bakışı, çevrenin algılanması ve yazarın bu konudaki bahislerini olaylar, bağlantılar, karakterler ekseninde anlamlandırmak mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Bekir, *Yabancılar*, kasaba, algı

Abstract

Kemal Bekir's *Yabancılar* tells the story of events in an unnamed Anatolian town that completely affect the fate of Sıtkı and his family. While these events contain elements of criticism, they also criticise the positioning of the town society according to the social-class status of the actors of the events. On the otherhand, the depictions of the town, which attract attention throughout the novel, harbour some perceptual signs. When these signs are considered together with the theme of *The Strangers*, they support the subject matter of the town with its environment-space. Kemal Bekir describes the dullness of the space and the monotony of life, and these descriptions follow a course from movement to stagnation from the beginning to the end of the novel. In this way, the work tries to give the reader the psychological effects on people by establishing a unity of place and event. The attitude, thought structure, discourse and actions of the towns people in the face of the events can be seen in the process. In this context, the study tries to deal with the view of the town, the structure, the events, the space-human unity in Kemal Bekir's work, the changes from the beginning to the end of the novel and the state and reflections in the perception of the characters. In this way, it will be possible to make sense of the view of the town, the perception of the environment and the author's bets on this subject on the axis of events, connections and characters.

Keywords: Kemal Bekir, *Yabancılar*, town, perception

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

GİRİŞ

Köy-kasaba romanı, tür olarak merkezine memleketin kırsal kesiminde, taşrasında yaşanan hadiseleri konu edinen romanlara verilen genel addır. “Köy romanı denince nedir akla gelen: Köylülerin ekonomik, toplumsal sorunlarını yansıtan romanlar; insandan çok koşullar üzerinde duran, insanları bu koşulların betimlenmesinde araç sayan romanlar” (Naci, 1976: 131). Bu bakımdan köy-kasaba romanı taşra hayatını, insan-tabiat mücadelesini, köylülüğün şartlarını ve anlayışını, algısını içeren ve işleyen eserleri kapsar.

Türk romanı kurulma ve gelişme döneminden itibaren nadiren de olsa köy ve köycülük ile ilgili meseleleri ele almaya başlar. Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* (1885) adlı romanıyla başlayan bu süreç Nabizade Nazım'ın *Karabibik* (1890) eseriyle ilk ve net örneğini verir; “Naturalist akımın bizdeki öncülerinden biri olan bu eserde köylü, içinde yaşadığı tabiatın nice yarattığından farksızdır. Bütün mutluluğu karnının doyması ve üremeye yöneliktir. (...) Ortak bir çağrının etrafında köylü ve aydının birleşebileceği, bunun için aydına görev düştüğü teması II. Meşrutiyet sonrasının birçok eserinde, önde gelen şahsiyetler tarafından işlenmiştir” (Enginün, 2003: 281). Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler ve özellikle Kurtuluş Savaşı neticesinde Anadolu merkezli ve ona dayalı olarak kurulan Cumhuriyet, Türk aydını için köye ve halka yönelişi tam anlamıyla merkeze alır.

Romanda kendisine daha fazla yer bulmaya başlayan köy-kasaba, türlü eksenlerden işlenmeye başlanır. Diğer taraftan devletin geliştirdiği idealist-ideolojik algının da bu yönelişi desteklediği gerçekler arasındadır. İkinci Dünya Savaş sonrasında ortaya çıkan siyaset yönelimlerinde ise çoğunlukla toplumcu gerçekçilik merkezli eserler görülmeye başlanır. Sınıfsal yapıya eklenen ideolojik edebiyat ve sanat algısının da ürünlerini vermeye başladığı bu dönem, Türk romanı açısından da önemli çerçeve ve temaları konu edinmeye başlar. Kasaba-köy gibi taşra olarak adlandırılan yerleşim yerlerindeki hadiseleri, mesele ve kaygıları işleyen yazarlar bu bağlamda değerlendirilir. Kasaba-köy edebiyatının genel olarak özelliklerine ve eserlerdeki yansımalarına göz atıldığında ekseriyetle belirsiz karakterler, donuk mekân algısı, kurak ve zor bir tabiatın çevrelediği hayat, dikkati ilk çeken başlıklardır. Bir diğer noktadan ele alındığında; “Köy edebiyatı ve ağır sanayiden doğma proleter edebiyatında, insan, bu iktisadî ve sosyal biçimlerden anlamını alır; bu yaşayışlar, edebiyatı yoğun bir şekilde şartlandırır. (...) Köy ve proleter edebiyatında kişi âdeta yoktur; bir romandaki kişiler, bir kızilderili filmdeki kızilderililer kadar birbirine benzer, birbirinden ayrılmazlar. Hepsi bir topluluk fatalizminin kurbanıdır” (Karakoç, 2012: 62-63). Kasaba - köy hayatında dikkatli çeken başka bir yön ise hayatın sistematik/mekanik ya da sanayileşmiş hayatın haricinde bir zaman algısına sahip olduğudur. “Taşrada zamanın ritimleri, kentin mekanik zaman düzeninden azade bir farklılığı temsil eder. Taşra hayatı daha çok tabiatın düzeniyle uyumlu ve ona baskı yapmayan bir zamansallığı esas alır” (Çelik, 2017: 38).

Köy, kavramının ekonomik-sosyal yapılanmasına bakıldığında “ilkel yaşama ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş, müstahsil insanların meydana getirdikleri bir topluluktur. Yaşama ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş tabii bir düzen içinde hayatını sürer gider. Eğer köy dışarıdan veya kendi içinden sosyal, ekonomik ve kültürel bir etki göstermezse durgun bir şekilde yaşamakta devam eder” (Karpata, 1962: 6). Kasaba ise köyün gelişmiş bir hâli olarak ortaya çıkar. Yapısal, ekonomik, sosyal bakımlardan köy ile kent

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

arasındaki bir formu işgal eder. “Ancak bazen ve özellikle hızlı kentleşme sürecindeki toplumlarda taşra sadece kent dışı yerleşimi ve hayatı değil, büyük kentlerin bağrında da varlığını sürdüren bir tarz-ı hayattır. Bu bakımdan taşra coğrafi, mekânsal bir muhitten çok bir hayat tarzına ve dünya görüşüne işaret eder” (Çelik, 2017: 38). Fakat Kemal Bekir’in eserine konu olan bu form, tam manasıyla realitelere hâkim değildir ve daha çok köy şartlarına yakındır. Bu noktada kasabalaşamamış, köy olarak da kalmamış bir yapı, eserin mekâmî işlevindedir.

Kemal Bekir’in (1924-2014) *Yabancılar*’ı (1958) ideolojik-idealist ya da siyasi zeminli tezlerden yoksun olsa da Dortoğlu karakteri üzerinden vurgulanan algı yine sınıfsal hususiyetlere dair kimi izler taşır. Bu izler zengin ve kasabaya birçok noktada hükmeden karakterin bağlantıları, etrafında toplanan kişilerin salt çıkara dayanan tutumları ile ipuçlarını vermektedir. Fakat diğer taraftan da psikolojik yönü de ağır basar. Böylelikle daha çok Sıtkı karakterinin aile mücadelesi ekseninde anlatılan olayların arka planında köy-kasaba, zengin-fakir, aidiyet-ünsiyet sorunlarına göndermeler rahatlıkla görülebilir.

Kemal Bekir, *Yabancılar* adlı eserinde Anadolu’nun bir kasabasında Sıtkı Bey ve ailesinin yaşadıkları hadiseleri ele alırken aynı zamanda romanın kimi noktalarında kasaba hayatı ve yansımaları üzerinde durur. Bu izlenim ve yansımalar eser boyunca tasviri, tahlili ve eleştirel olarak gelişir. Algı bakımından incelendiğinde kasaba bahisleri donuk, ümitsiz, sıradan ve heyecansız bir yapıda görülür. Diğer taraftan karakterlerin psikolojik olarak dikkat çeken görünüşleri de ekseriyetle durgun, bedbin bir çerçevededir.

Yabancılar, arka planında gizlediği bu umutsuz havanın eksenini doğrudan romana konu olan mesele üzerine oturtur. Sıtkı Bey, kasabadaki mal müdürlüğünde tahsildar olarak görevli bir memurdur. Kendisi başka bir şehirden buraya gelmiş ve Galip Efendi (kayınbiraderi) tarafından memuriyete konulmuştur. Karısı Ayşe, ikisi kız, (Saadet ve Münevver), ikisi erkek, (Hasan ve Mustafa) olmak üzere dört çocuklu bir ailedirler. Sıtkı Bey, alkole düşkün, eve geç gelen ancak işinde sabit, namuslu ve onurludur. Diğer tarafta ise Mal Müdürü Rauf Efendi ve Dortoğlu Mehmet Ağa vardır. Dortoğlu, zengin, kurnaz, kasabalının gözünde mücadele edilemez olarak görülür. Elli yaşlarına yakındır ve karısı yaklaşık bir yıl önce ölmüştür. Üç yetişkin oğlu ve dul kız kardeşi ile yaşamaktadır. Tabiatı itibariyle yaşının adamı olarak davranmak yerine gençlik hevesleriyle hareket eden, hovarda, eğlenmeye düşkün karakterdedir. Dortoğlu, bu yapısına uygun olan mizacı, kaba, anlayışsız olarak tasvir edilir. Diğer taraftan bir gün evlenmeye karar verir. Mal Müdürü Rauf Efendi, yaşına ve uygunluğuna bakmaksızın ona Sıtkı Bey’in kızı Saadet’i önerir.

Kasabanın küçük olması, haberlerin ve kararların hızlı yayılması, halkının en ufak bir dedikoduyu büyüterek gerçekmiş gibi algılatması gibi nedenlerle Dortoğlu’nun aklında bu evlilik olmuş sayılır. Rauf Efendi’yi aracı tutarak Sıtkı Bey’e baskı yapmaya başlar. Rauf Efendi, zaten işlerini hallettirmek, yaranmak, rahat etmek gibi nedenlerle kendisini bu işe verir. Ancak olmuş görülen evlilik Sıtkı Bey tarafından reddedilir. Saadet, on üçünde bir çocukken Dortoğlu, elli yaşlarındadır. Fakat aradaki uçurumları görmeksizin fakat Rauf Efendi, Sıtkı Bey’in üzerine gider. İstifasını vermesini ve memuriyetten çekilmesini ister. Sıtkı Bey, bunun üzerine gayet sinirli hâlde Rauf Efendi’ye hakaret ederek yanından ayrılır. Ardından gelişen olaylarda Rauf Efendi, Dortoğlu’nu iyice doldurur. Ancak Sıtkı Bey için

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

olmazlığını Dortoğlu'na yazıhanesinde söylemeye çalışır. Fakat bir şey anlatamadığı gibi Dortoğlu iyice sinirlenir ve birbirlerine bağırır çağırırlar. Sıtkı Bey, yazıhaneden hışımla çıkarak memuriyete gider, Rauf Efendi'nin odasına girer ve bütün siniriyle onu tokatlar. İstifasını verir ve ayrılır. Birkaç gün sonra eşyalarını toplarlar ve sabah erken saatlerde gün doğmadan kasabadan ailecek göç ederler. Kısaca *Yabancılar*, Sıtkı Bey'in güç, zenginlik, mal-mülk gibi maddiyata tamah etmeyerek onuru ve kızının istikbalini kurtarmasını ele alır.

Meselenin sadece bir evlilik olmasından öte Kemal Bekir, aynı zamanda yerleşen kanılara, olur veren bakış açılarına, zenginliğin kusurları örtme gücüne de karşı çıkar. Yazar, Sıtkı Bey, karakterinde bütün bir kasabanın bu evlilik işine uygun gözüyle bakmasına rağmen ailesini güce karşı müdafaa edişine de yer verir.

Kemal Bekir, toplumsal kanı ve algılara karşı getirdiği bu eleştirel bakış açısında kasabalının güce olan meyline, onaylayan, boyun eğen mizacına uygun olarak insanların yaşadığı çevre ve mekânı durgunlaştırır. Kasaba, ruhsuz, canlılıktan uzak, tek düze yaşam şekliyle insanın mizacını da etkiler. Etkileşim, kişinin hayat algısını, dil ve kültür yapısını da coğrafyanın eksenine çeker.

Yabancılar, dil ve üslup bakımından karakterlerinin diyaloglarında yöredeki şive özelliklerini barındırır. Bu romanın ele aldığı meseledeki tezatlığı içermesi bakımından önemli görülebilir. “*Herkes sahip olduğu kültür kapasitesinde konuşur. O zaman romanda da anlatıcı, kahramanlar böyle bir dil kullanmalı, böyle bir dille düşünmelidir*” (Okay, 1995: 6). Kemal Bekir, eserinde yörenin kültür algılarına işaret etmesi bakımından bu dil yapısına ve üsluba yer verir. Dortoğlu'nun peşine düştüğü bu yanlış evlilik, Sıtkı Bey'in mizacını giderek asabi bir seviyeye götürür. Karakterlerin diyalogları bu bakımdan giderek daha yerel içeriklere evrilir. *Yabancılar*, içerdiği üslup, hayat, çevre, karakter ve algılarla köy/kasaba temalı bir eserdir. Yazar, eserinde özellikle bu temayı/ekseni her bakımdan işlemeye çalışır. Yaşam şartlarındaki durgunluk, donukluk, kişiler arası, kişi ve çevre arasındaki ilişkileri eserinin ince nüansları hâline getirir. Bu bakımdan eser okuyucuya, araştırmacıya kesinleşmiş perspektifler sunar.

Kemal Bekir'in *Yabancılar* Romanında Kasaba Algısı

Yabancılar, yazarın, yöresel kimi hadiseler etrafında şekillendirdiği ve bu inşayı köy/kasaba yerleşiminin algısı ile donattığı bir eserdir. Konu bakımından ele aldığı evlilik meselesi ve Sıtkı Bey'in karşı çıkışıyla gelişen olaylarda algı bakımından olumsuzla doğru bir yönelişi işler. Çevre ve mekân tasvirleri giderek bulanıklaşır ve nihayetinde ailenin göçü gün doğumuna yakın saatlerde karanlıkta gerçekleşir. Bu durum yaşanan sürecin olumsuzluğunu sonunda gün doğumuna ve göçle kurulacak olan yeni hayata/çevreye işaretler. Yazar, eserdeki atmosferi iyimserlikten kötümserliğe, olumludan olumsuzla doğru bir sergüzeşt hâlinde sunar.

Sıtkı Bey'e Rauf Efendi'nin Dortoğlu meselesini açtığı gecenin sabahında kasaba algısı olumlu bir çerçeve ile başlar:

“*Ulu caminin minaresinde, müezzin Kara Halil, yürekleri kavuran yanık sesiyle sabah ezanını okur, kasabanın tozlu yollarına, yıkılacakmış gibi birbirine tutunan sarhoş görünüşlü evlerin damlarına tertemiz bir serinlik yayılırken erken yatıp erken kalkmayı adet edinen, dükkânını açmadan önce camiye uğrayan genç, yaşlı esnaf kollarını sıvayarak şadırvanda abdest almaya koşuyorlardı.*” (Bekir, 1958: 11-12).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

Kasaba, yeni bir güne uyanır ve rutin olan hareketler, faaliyetler yerine getirilir. Sıradan, tekdüze açılan bir gün başlar. Sıradan olan her şey bir alışkanlığın bilinç dışı tutum ve tavırları gibi uygulanır. İnsanlar bir önceki günden kalan veya yeni oluşan şartlara göre hayatlarına başlar:

"...rençberler sinirli çağırışlarla tarlaya, bahçeye gitmiye hazırlanıyorlar, sabah erkenden, civardan gelen üç-beş köylüye yüz paralık helva satmayı kâr sayan esnafın kötüsü, yakası yağlısı beş yaşındaki oğlunu şimdiden dükkânını açmaya yolluyor, tahta kepenkler iri taşlı kaldırımlara küt-küt vuruyor, bir eşek anırıyor, kulaklar minareden gelen dalga-dalga yayılan sesi kolaycacık alıyordu.

Doğuda, ötelere ağartı büyüyor, gün dağların ardını zorluyordu" (Bekir, 1958: 12).

Kasabada ekonomik şartlar, esnafılık yanında köylülüğü de içeren karma bir yapıdadır. Diğer taraftan köy şartları ve köylülük daha ağır basmaktadır. Bütün kasaba hadiselere karışmasa bile algısal olarak aynı hususiyetleri paylaşmakta yaşanan en küçük vaka dahi büyük bir heyecan ve dedikodu malzemesi olmaktadır.

"Bu küçük kasabada, olacakları önceden kestirmek güç değildir. Bunun için ne Rauf kadar, ne de Dortoğlu Mehmet kadar zeki, kurnaz olmak gerektir. Ne var ki, kasaba halkı, can sıkıntısından midir, nedir, her şeyi görülmedik bir şaşkınlıkla karşılamak ister, aklını hep işlerin derinliğine iniyormuş gibisine çatallı-çutallı yollara düşürür, olayların içinde kendine göre yeni bir şeyler arardı. Böylece topu birden dedikodunun içine gömülürken Dortoğlu'yla Rauf gibileri, akıllarını hiç de onlardan daha başka türlü kullanmadıkları halde diledikleri gibi at oynatırlardı" (Bekir, 1958: 37).

Kemal Bekir, ele aldığı bu görünümde kasabanın kendi içinde, şartları kendine göre olan durağanlığına vurgu yapar. Bu durağan hayat, gündelik işler arasında sıradanlaşan şartları dedikodu ya da yaşanan türlü olaylarla aşmaya çalışır. Dortoğlu'nun evlilik vakası olağandışılığı yanında önemli bir dedikodu malzemesi de sağlar.

"Sıtkı, bu sözleri İzzet'ten yüzlerce defa dinlemişti. Yürüdüler. Sokaklar tenhaydı. Ayakta bir tek Allah kulu yoktu. Gökte ay vardı, ama evlerin gerisinde kalıyor, gözükmiyordu. Evler karanlığa gömülmüşlerdi. Bazı pencerelerde hemen sönecekmiş gibi ölü ışıklar seçilebiliyordu. Sıtkı'nın başı ağırlaşıyor, aklı, fikri, düşüncesi, bir ara, köhne, karanlık yolların arasından çıkıverip kasabanın dışarlarına, çorak ovaları, dağları aşarak koskoca geniş memlekete yayılacak, nabız başka insanların nabızıyla bir atacak gibi oluyor, ne türlü duygular düşünceler içinde olduğunu kendi de kestiremiyor, başı ağırlaşıyor, ağırlaşıyor karanlıklara düşüyordu" (Bekir, 1958: 47).

Kemal Bekir, Sıtkı'nın psikolojik bunalımına eklediği kasabanın kasvetli havasıyla vakayı daha da ön plana çıkarır. Sıtkı Bey, tavır ve tutumlarıyla artık yaşadığı olayın üzerinde yarattığı etkiler sebebiyle giderek asabileşmeye ve tavrını netleştirmeye başlar. Kasaba bu bağlamda onun dünyasında artık yaşadığı bir mekân olmaktan uzaklaşarak hayat/haysiyet mücadelesinin alanı hâline gelir. Kemal Bekir, görünüm ve algı bakımından kasabayı renkli tonlardan gri ve sisli bir sahaya itmeye başlar.

"Kasabalı esniyordu. Üstelik hava da sıcaktı. Milletın canı sıkılıyor, dükkânında uykusu geliyordu. Sinekler yüzlerine konuyorlardı da avlamayı bile akıllarına getiremiyorlardı. Hani, alış veriş eden de yoktu. Ama herkes dükkânını açınca da kimse kapayamıyordu. Hem 'karnı pek mi doydun?' diye ardından söz edilmesinden korkuyordu, hem de üç kuruş geliri yitirmekten endişe ediyordu" (Bekir, 1958: 68-69).

Kasabanın ekonomik olarak gelişmemiş olması, üretim olarak herhangi bir sanayi, endüstri sisteminin olmaması da durgunluğu artıran ve ticareti sadece belirli kesimlerle sınırlı tutan bir faktördür. Kasaba, insanı, mekânları, algısıyla bir durgun, sisli, gri bir tablo gibi resmedilirken tabiatıyla da aynı şekilde ele alınır. *"Güneşin son ışıkları şimdi oradaydı. Damların üzerinde, bomboş, geniş, parlak, mavi gökyüzü uzayıp gidiyor, bir bacanın kıyısına*

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

kurduğu yuvada, bir leylek tek ayaküstü, maviliğe yapışmış, akli, karalı bir resim gibi duruyordu” (Bekir, 1958: 73).

Dortoğlu'nun Sıtkı Bey'in kızı Saadet'i istemesi sadece kendi aralarında olan bir hadise olarak kalmaz kasabada diğer aileler arasında da önemli bir etki yaratır. Çilingir işleri ile uğraşan Şükrü de bunlardan biridir. Şükrü, abisini birkaç yıl önce ani bir ölümle kaybetmiş, anasıyla birlikte yaşamaktadır. Abisinin ölümü üzerine dükkânını o işletir olmuş, kendi hâlinde bir gençtir. Saadet'le evlenmeyi düşünmekte anasından da kıza dünür gitmesini istemektedir. Fakat anası bunu reddeder. Bunun üzerine Şükrü genel olarak zaten bedbin, durgun, umutsuz bir karaktere sahipken tamamen dengesini yitirir ve intiharı ile sonuçlanacak süreç başlamış olur.

Şükrü, Saadet'le ilgili haberi alana kadar kendi hâlinde dükkânında çalışmaktadır. Bu dükkânın tasviri ise kasabanın tasviri açısından dikkate değer görünür.

“Şükrünün çilingir dükkânı, birkaç hanın, arabacı, demirci dükkânlarının bulunduğu, kasabanın dışına doğru, il'e giden, geniş, tozlu, topraklı yolun kıyısında. İçeriden bakınca, karşı sırada, basık, yaygın arabacı, demirci dükkânları görünür, demiri kızdırıp döverken şıpır şıpır terleyen adamların hıhıh diye çıkardıkları yorgun sesler kulaklara gelirdi.

Güneşin son ışıkları şimdi oradaydı. Damların üzerinde, bomboş, geniş, parlak, mavi gökyüzü uzayıp gidiyor, bir bacanın kıyısına kurduğu yuvada, bir leylek tek ayaküstü, maviliğe yapışmış, akli, karalı bir resim gibi duruyordu” (Bekir, 1958: 73).

Kasaba, Şükrü'nün içine girdiği süreçle birlikte daha durgun, umutsuz, hareketsiz ve donuk bir hâl alır. Şükrü'nün psikolojik durumu ile iç içe geçen, durgunluğun ve hareketsizliğin mekândan kişiye geçen bir akışı söz konusu olur. Özellikle Saadet'in evleneceği haberini duyunca daha da etkilenen Şükrü, umutsuzluğa kapılır.

“Len haberin var mı? dedi, Süleyman. Dortoğlu var ya, kimi alıyor biliyon mu?

Şükrü hiç sormadı, meraklanmadı. Bu kasabada herkes meraklıdır. Aralarında bazı meraksız görünen Allahlıklar da vardır, ama Şükrünün hâli onlarınki gibi de değildi.

Tahsildar Sıtkı var ya, onun kızını... diye ekledi Süleyman.

Şükrü, işte o zaman dondu, kaldı. Dayandığı tezgâhın kıyısını sıkı sıkı tuttu. (...)

Şükrü, eline eğeyi alıp mengeneye eğildi, birkaç defa sürttü. Sonra eğe anahtarın üstünde, öylece kaldı. Kafasında sonsuz, ne üşüten, ne ısıtan bir rüzgâr esiyor, öylece duruyordu. Dışarıda, arabacı dükkânının damı, boş mavilik, leylek, gün ışığı donup kalmıştı, resim gibiydi” (Bekir, 1958: 75-76).

Şükrü'nün karar aşaması sayılabilecek bu durgunluk hâli kasabanın zaman-mekân algısının kişiye aksedişidir. Şükrü, mekânın, çevrenin, kasaba atmosferinin ortaya çıkardığı; tabiat-insan ilişkisinin yansıması konumundadır. O, kişisel veya çevresel algı bakımından tam bir mekân-adam formunu almış hâldedir. Bu sebeple Şükrü'de kasabanın insanlaşmasını görmek mümkündür.

“Sanki, bu Anadolu toprağının üstünde, bu küçük kasaba kurulmazdan önce, otomobilin, düdüğ sesinin bulunmadığı zamanlarda, evsiz, canlı varlıksız, hayat olarak yalnız bir derenin bulunduğu bir yerde, çırılçıplak, ayakları bitişik elleri havaya açık bekliyor, aksini bu berrak suda görüp kendine vuruluyor, boşlukta dönen, bu dünyadan gelmeyen seslere kulak veriyor, yüreğinde bir genişlik, büyük bir aşk duyuyordu. (...) Gün yarısına kadar dağların ardına gömüldü. Ağaçlar, Şükrü'nün de alınna serin serin vuran yelle hışırdadı. Başiboş gibi giden, yeşili görüp saldıran inekler evlerinin yolunu biliyorlardı” (Bekir, 1958: 77-78).

Kasaba; tanımsız, isimlendirilmemiş olarak bırakılmış olsa da ekonomik olarak her bakımdan köy şartlarının geçerli olduğu köy-kasaba arasında bir Anadolu kasaba formudur.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

Kemal Bekir, ülke genelinde yaşadığı devrin şartları gereği yoğun olarak gözlemlenebilecek bir yapıyı romanına mekân olarak alır. Diğer taraftan bu kasaba formu henüz şehir ile bağlantılar kuramamış gelişmiş köy hüviyetinde bir yer işgal eder. Çiftçilik ve hayvancılık kasabanın diğer ekonomik faaliyetlerindedir. Kişilerin geçim ve hayat olarak da ziraî algıları devam eder.

“Akşama doğru kasaba yeni bir haberle çalkalanıyordu. Evlerde, kapı önlerinde yorgun kadınlar, dükkâncılar, kahvede oturanlar, üç dört kişilik kümeler yapmışlardı. Çoğu yalandan da olsa saygılı bir üzüntüye gömülmüştü.

‘Oğlan kendini vurmuş... Kendini vurmuş...’

‘Bahçelerinde vurmuş...’

‘Tabancaynan, tabancaynan...’

Canına neden kıydığını, belki üç ay sonra gene bu masalar etrafında pineklerken, cigaralarını son kertesine kadar tütürürken, enselerini kaşıya kaşıya, esniye esniye araştıracaklar, tartışacaklardı” (Bekir, 1958: 120).

Kasabalı, büyük şaşkınlık ve acı duyulması gereken Şükrü’nün intiharı meselesine dahi gündelik bir hadise gibi bakar. İntiharın nedenleri ve sonuçlarını konuşmalarda genel geçer bir muhabbet mevzu dahi etmez. Olayın acı ve ilk andaki hayret veren çehresini tüketir, değiştirir, unuttur.

“Dinleyen çekilip gidiyor, biri yolda tutuyor, o da elini sallıya sallıya anlatmaya koyuluyordu. Üç beş kişi kümeleşiyor, yeniden çözüliyordu.

Pulcu Recep de nasılsa dükkândan ayrılmış, oradaydı:

‘Karı talihsizmiş... dedi. Ufaktı çocuklar daha, adam gencecik gitti... Bunun böyüğü dersen, o da gençti... Şimdi de bu...’

‘Doktur filân ne demiş ki bu işe?..’

‘Ne desin?.. İntihar... Baktular, gittiler şindik...’ (Bekir, 1958: 122).

Trajedi, yaşanan sahnenin dışında, mekâna dayalı olarak kurgulanır. Şükrü’nün intiharı sahnenin içinde, donuk yaşamın bir fotoğrafı sayılabilecek kadar etkiden, etkilemeden yoksundur. Diğer taraftan onun intihar nedenleri arasında sayılabilecek olan bir durum da tam olarak bu donukluktur. Psikolojik, sosyal ya da bireysel olarak insanların birbirlerini sadece tanıdık-komşu-bilinen olarak algılaması kişilerin iç dünyalarına dair herhangi bir merak, ilgi ve muhabbet beslenmemesi de intihar sürecini işleten mekanizmalardandır. Sıtkı’nın istifa ederek evine gittiği esnada da aynı algı ortaya çıkar; uzak, donuk, her bakımdan sisli bir görünüm:

“Başını kaldırıp iki yanına bakınca, her şeyi, sallana sallana gelip geçen insanlarıyla, duvarlarına, uçları yırtılmış Nevrozin ilânları yapıştırılmış evleri, dükkânlarıyla, kahveden gelen cızırtılı gramofon sesiyle, bütün kasabayı kendine uzak buldu. Her şeyin çehresi değişmiş yahut kendi kasabası gibi olmuştu” (Bekir, 1958: 147).

Dortoğlu ve kasabalının çıkardığı türlü dedikodular neticesinde istifasını vererek kasabadan ayrılmaya karar veren Sıtkı, ailesi ile birlikte bir sabah at arabasıyla göç ederler. Kasaba bu noktada artık onlar için yaşanan bir mekân olmaktan çıkar ve geriye siluet olarak kalır:

“Kasaba, uzaklaştıkça, ölü, sessiz bir toprak yığını gibi gözüküyordu. Sağda, bitişik bahçeler, birbirine karışmış, bir yeşil ağaç yığını andırıyordu. Kasabanın evleri arasında, çarşı ortasına rastlayan yerlerde, bir minare, üç uzun kavak, bir de geniş, dallarının arası neredeyse belli olacak karakavak yükseliyordu. İl’e giden yol, ak bir şerit gibi uzanıyor, uzak dağlar arasında gözden kayboluyordu” (Bekir, 1958: 153).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

Kemal Bekir, bu noktada kahramanlarına mekânın dışına düşen bir talih çizerek onları donukluğun, sisli ve durgun algının dışına çıkarır. Kasaba artık hariçte yaşayan, kendi şartlarının hâkim olduğu, seyredilen bir forma dönüşür. Bu form teatral ya da görüntüler arasında yaşam belirtilerini andıran hadiselerin gerçekleştiği mekân bu yönüyle ana karakterlerin dışındadır.

“Yakın evlerin damlarında, kadınlar, güneşe tarhana seriyorlar, tepsilerdeki, kış hazırlığı domates salçalarını kurutuyorlardı. Bazan bağırırlar, çağırırlar geliyor, uzaklaştıkça hiç duyulmaz oluyor, kasaba birbirine iyice bitişiyor, evlerin aralıkları gözükmiyordu. (...)Bazı bazı şafak vakti köyünden çıkmış köylüler geçiyorlardı. Toprak, sağda, solda dümdüzdü. Ötelerde bir harman vardı. Küçük bir çardak altına salıncak kurmuşlar, bir ufak çocuk da onu sallıyordu” (Bekir, 1958: 154).

Kemal Bekir, romanın son sahnesinde karakterlerine yeni bir başlangıcı imleyen bir gerçeklik sunar. Kasaba algısal ve mekânsal olarak küçülürken talihe açılan yol düzleşir ve uzar. Geleceği, talihi işaret eden bu sahne kasabadan onun donuk, sisli ve kıt çerçevesinden çıkışı yeniye giden bir yolculuk olarak sunar: *“Kasaba iyice ufalmış, İl’e giden yol incelmışti. Yolculuk şimdi başlıyordu” (Bekir, 1958: 156).*

SONUÇ

Kemal Bekir, eserini Sıtkı ve ailesi üzerine inşa etmiş olsa da bahsedilen konunun dışında kimi eleştirel noktaları görmek de mümkündür. Kasaba bu eleştirinin merkezinde yer alan algı alanlarından biridir. Sadece mekân olmaktan öte mekân-insan bütünlüğü alakasıyla eleştiriyi doğrudan kişiler yerine onların yaşadığı çevreye getirir. Mekânı yaratan/algıyı kuran, olayların faili bu kişiler kasaba üzerinden ele alınır. Yaşanan hadiseler kayıtsız kalanların donukluğu, hareketsizliği, aksiyon almayışları hayatlarının her noktasına yansıyan bu faktörlerin yaşadıkları çevreyi de kendi duyuşları/duruşları ile kurmalarına yol açar. Bu bakımdan kasaba algısına işaret eden noktalar geniş çerçevede insanların anlayışının tezahürüdür. Çevreyi inşa eden ve kişinin bu kurulan yapı karşısındaki tutumunu da etkileyen faktör insan algısıdır. Algıların ürünü olarak ortaya konan yapılar yine içinde yaşayan insanların psikolojik durum ve ahlaki tutumları üzerinde de etkiler yaratır. Sıtkı’nın ve ailesinin içine girdiği yapı bu inşa edilmiş algının tezahürüdür. Bu bakımdan yabancı/dışarıdan gelen için mevcutta olan anlayışlar yadırganırken, yerleşik olanlar için onların bu tutumu farklı karşılanır. Algı böylelikle iki yönlü olarak kişilerin anlayışlarını şekillendirir. Mekân da bu doğrultuda yorumlanan dış unsurlardan biridir. Kasaba, Sıtkı ve ailesi ekseninde farklı bir yorumu barındırırken orada yaşayanlar nazarında kendi inşaları olduğu ya da devralınan, mevcut olan algı yapısı olarak tamamen başka bir düzlemde anlaşılır.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 2 - Number:2 p. 191-199, Fall 2024

KAYNAKÇA

- Alver, Köksal (2017). *Taşra Halleri, -Celaleddin Çelik, Taşrayı Anlamak: Dönüşen Taşra Tasavvuru-*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Bekir, Kemal (1958). *Yabancılar*, İstanbul: Varlık Yayınları
- Okay, Orhan (1995). Türk Romanında Köy Gerçeği ve Yaban, *Yedi İklim*, Ekim, S. 67, s. 5-10.
- Enginün, İnci (2003). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakoç, Sezai (2012). *Edebiyat Yazıları II, Dişimizin Zarı*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karpat, Kemal (1962). *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Ankara: Varlık Yayınları.
- Naci, Fethi (1976). *Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.